

առաջինը՝ շահրալար = պրս. šahrsalār «չորս-
գլուխ քաղաքի»:

Նոր-Նախիջևան
21 Փետրուար 1910:

Հ. ՍԱՆՏՈՒՆ

«Նախիջևան», էջ 10, քառիկ իմաստին նամար կը գրէին նաեւ «Նամինայն ղէպս շարասաղարի միտքն կ'ընթաց կը միանայ տեղիւնց մոռիլիակի հետ, իբրեւ մին նախկան, եւ ներկորդն պարսկական յորճոյնացն, մի եւ նոյն գաղափարին: Ան այս ուշադրութեան արժանի են Fr. Spiegelի նետեւեալ տողերը (Eränishe Altertums-kunde, III. Leipzig 1878, էջ 625-626), որոնց Պարսից արքունիքի վրայ մն. «Դարձեալ արքունեաց կը նախն ձայնէրն՝ Սենեկական, Սենեկականը, (Շոդիշէ, 106, Ղազար. 109) կոչուած պաշտօնեայք. ասոնք մէջ նշանաւոր կը նախդիսանայ յատկապէս մին, զոր Շահնամակն աւարտ-ի-խար (չէ յալ) կը կոչէ. ասոր պաշտօնն էր թագաւորի ներկայանալ ուղղութեամբ մէջ միջնորդել. քնակաւարար շատ անգամ իր ծնորն էր զայն Նարաւոր ընելը կամ խափանելը, ըստ պարսկայինց. այս պատմական աւտոր պաշտօնը նշանաւոր խորհրդանշան էր: Այսպիսի արքան շրջապատողներուն կը վերաբերէին նաեւ իւր գաւազանակներուն եւ գեղարդակներունը, զորոնք Դարձին Ա. իրեն ըրով թողել նշանակեց, որ քաւական ապաքցոյց է թէ այս պաշտօնեայք ազնուական մարդիկ էին եւ թուգաւորին ընտանիք: Դժբախտաբար չէ նշանակած Spiegel թէ ինչ պարսկերէն բառ կը գործածուէր վերջին իմաստին նամար: Բայց շատ-աւաղարի ստուգաբանութեան նամար կը քաւէ կարծեմ աւաղար-ի-խար. ուր պահուած է շատ տեսանելի կերպով աւաղար վերջին կազմից մասը, մոռիլիակ իմաստով իբրեւ «Տրակիլուկ», են, ինչպէս կը ստուգաբանէ եւ կ'իմանայ Հ. Սանտան: Այսպէսով կը ստուգուի այժմ քաղ-ժացուած կերպով թէ Վրթնաւէս ունէր յարքանուտ՝ արքունական պաշտօնի մը տիրոջն, ի նարէ միայն պարզ անուանական տիրոջն, առանց իրականի, զոր կը մերժէ իր եկեղեցական աստիճանը: Հ. Ն. Ա.

Ր Ժ Կ Ա Կ Ա Ն

Բ Գ Ն Գ Ի Ն Ի Ն Ս Մ Ե Լ

Բանասեր ընթերցող, բժշկական, տիարդսէն չեմ՝ կարծեմ որ հետեւեցնէ առանց յօդուածիկս կարդալու թէ «Նախդեան այս անգամ ալ բժշկա-կան ինքիբերեղով սկսաւ պարապիլ»՝ Բաւ լիցի. այս պաշտօնն կը թրողու երբեմն երբեմն ի հարկաւորու-թեան, իր բժշկի յօդուած ազդեցութեամբ աւելի հեղինակաւոր ձայնին ու գրչին:

Բայց որովհետեւ բանասերներն, գրասերներն եւ ընդհանրապէս ուսումնասիրներն ու «գրող ա-շակերտներն» երբեմն այնպէս շարաւար կը գործածեն իրենց ուսումնասիր երեսնից, որ աւելորդ չհամարեցայ՝ այս անգամ՝ անոնց փորձիկ նուէր մ'ընելու, քանի մը առջ նուիրելով «մաքի գործարանին» վրայ հրաւիրելու իրենց ուշադրու-թեանը: «Ներկայ» կը գործածեն ոմանք իրենց ուսումնասիրութեան անունը, բայց առեւտրներն ալ իրենց են: Գաղափարս գիտականներն ուշադրու-թեան պէտք են դարձրել իրենց ընդհին շափաւոր գործածութեան, ընդ երկու վայելելու համար առողջ միտք մը, որ է առողջ ըզդը մը:

Մարդուս ըզդը ամենէն աւելի գործածուած գործարանն է այսօր, ասոր տարակոյս չկայ. բայց ինչպիսի է թէ արեւելք համապատասխան կերպով ալ կը հոգաւորուի. բնաւ ոչ: Սրունքները եւ թէ յոգնած են, հանգչելու պէտք կը զգան եւ հանգ-չելու են. նոյն իրաւամբ ըզդն ալ կը պահանջէ հանգիստ, երբոր միատեսակ գործունէութենէն յոգնած է. ասոր շատ քիչերը կ'որոնդարանան եւ աս անփութութեան պատճառաւ օրէ օր իրենց առողջութիւնը կը աւտժեն, շատ մը հիւանդու-թիւններ կը ժառանգեն եւ կ'ենթարկուին այնպիսի հոգեկան պարտաւան միճակներու, զորոնք որչափ ալ երբեմն թօգափել անկարելի չէ, սակայն ի սպառ անհետ կերպով ընծել գէթ շատ անգամ անկարելի կ'ըլլայ:

Ընդդէ յոգնածութիւնը կը զգան, որուն նշանն է՝ անտրամաբարութիւն մը գէպի որեւէ գործ, եւ մինչեւ իսկ ինքրալու կամ խօսակն զգալի տաղտուկ մը. այսպիսի գործեան մը մէջ այնպիսի ուսույթներ եւ բժշկութիւններ կը գործածեն, որոնք ի բնէ խեղճ ըզդը կը լլկեն եւ կը խարազանեն աւելի, քան թէ կը հանգչեցնեն: Հանգաւան տեղ մարտկոմ. Այսպիսի պարագաներու մէջ՝ վաստակարէկ ըզդին վայելի մի հանգիստ շնորհել պէտք է, բայց գաշտերը շըլաղայութեան ելլել, որով կենդանական հիւթերը նոր թարմութիւն, նոր կենսականութիւն կը ստանան, չլային գործունէութեան նոր զարկ մը կը տրուի եւ ընդդիմ փոքր ինչ իստորի իր միտքնակաւ ձգտումն: Երգեած ըզդին քիչ թեթեւութիւն եւ գիւր չեն պատճառեր ի մէջ այլոց, պարտիկ մշակութիւն, մարմնակրթանք, մարմնամարզութեան հրահանգ-ներ, կ'ենթարկուի խհական շափով եւ առանց երբեք չափազանցութեան:

Այս կանոններուն հակառակ վարուելի՝ ան-տարակոյս իւր աղետալի հետեւանքները միտքա-մով յերեւան չի հաներ, բայց ապահով բլանք որ լընթաց ժամանակի սաստիկ գրգռութեան պիտի յաւորէ անզգաւարար, շագարութիւն մը:

Վաղուց ի վեր շատերն առիթ ունեցած են, քննութեանց առիթի համըղուելու թէ ինչ աս-տիճանի բանաւոր պահանջք մըն է, ըզդի հոգա-ցողութիւն բնութեւնը: Անոնք որ քննութենէն առաջ մէջնդմէջ կը հանգչեցնէին իրենց միտքը եւ մտաւորական տիրոն աշխատութիւն պահանջող դասընթացքի միջոցին փոյժ կը տանէին իրենց զիբնք բաւականաչափ քնով կազդուելու եւ իրենց միտքները շրջափոխ գորաքնելու, անոնք քննութեան անհե լաւագոյն ելած են, քան այն-պիսիներն, որ միտքն վերջին վայրկեանը անդու պքնութեան եւ գրգռութեան մէջ պահած են իրենց կարողութիւնները: Զարմանալու բան չկայ. ամեն գործարան ունի իր գաղտնի գործութեան աղբիւրը, որ շարաւար եւ յանդէպս գործածուելով՝ վաղ թէ անաւար, կը քոսանայ ու կը քամբի: Այն անիւնք որ տակուին հազիւ երեսուն կամ քառասուն տարուան արեւն պարտաւան միճակներու ենթա-կայ են, յայտնի կը ցուցնեն թէ իրենց շրջային զբօսութեան աղբիւրները կանոնաւոր, չափեն աւելի եւ անխնայօրէն գործածած են: